

فارسی عمومی

درسنامه دانشگاهی

(ویرایش جدید)

حسین حسن‌رضایی

(استادیار گروه آموزش و زبان ادبیات فارسی دانشگاه فرهنگیان)

مرتضی قاسمی

(استادیار گروه آموزش و زبان ادبیات فارسی دانشگاه فرهنگیان)

سرشناسه	: حسن رضایی، حسن
عنوان و نام پدیدآور	: فارسی عمومی (درسنامه دانشگاهی) / حسین حسن رضایی، مرتضی قاسمی.
وضعیت ویراست	: [ویراست ۲].
مشخصات نشر	: تهران: نشر علمی، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۲۸۱ ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۴-۵۰۰-۴
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: ویراست قبلی: آسونه: نشر علمی، ۱۳۹۵.
یادداشت	: کتابخانه: ص [۲۷۶] - ۲۸۱.

خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - خیابان شهدای ژاندارمری
پلاک ۱۰۳ - تلفن: ۶۶۴۶۳۰۷۲

فارسی عمومی

درسنامه دانشگاهی (ویرایش جدید)

حسین حسن‌رضایی

(استادیار گروه آموزش و زبان ادبیات فارسی دانشگاه فرهنگیان)

مرتضی قاسمی

(استادیار گروه آموزش و زبان ادبیات فارسی دانشگاه فرهنگیان)

چاپ اول ۱۴۰۰

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

چاپخانه: رامین

لیتوگرافی: نقره‌آبی

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۴۰۴-۵۰۰-۴

مرکز بخش: خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - خیابان شهدای ژاندارمری

پلاک ۱۰۳ - تلفن: ۶۶۴۶۳۰۷۲ و ۶۶۴۶۰۵۱۲

www.elmipublications.com

فهرست مطالب

۳۰.....	۲-۲-۲) حسن تعلیل:	۷.....	پیشگفتار
۳۰.....	۳-۲-۲) اغراق و مبالغه	۱۲.....	کلیات ادبی
۳۱.....	۴-۲-۲) ایهام:	۱۴.....	چرا ادبیات
۳۱.....	۱-۴-۲-۲) ایهام تناسب	۱۹.....	سبکهای شعر فارسی
۳۱.....	۵-۲-۲) ارسال مثل	۱۹.....	سبک خراسانی
۳۲.....	۶-۲-۲) تلمیح:	۲۰.....	سبک عراقی
۳۲.....	۷-۲-۲) تناقض یا پارادوکس	۲۱.....	سبک هندی
۳۳.....	۸-۲-۲) حسامیزی:	۲۲.....	سبک بازگشت ادبی
۳۴.....	شعر	۲۳.....	سبک مشروطه
۳۶.....	قصیده	۲۳.....	سبک آزاد
۳۷.....	غزل	۲۴.....	آرایه‌های ادبی
۳۹.....	ناصر خسرو	۲۵.....	۱) بیان
۴۰.....	مسعود سعد	۲۵.....	۱-۱) تشبیه
۴۱.....	انوری	۲۵.....	۲-۱) استعاره:
۴۲.....	خاقانی	۲۷.....	۳-۱) مجاز
۴۳.....	سوزنی سمرقندی	۲۷.....	۴-۱) کنایه
۴۴.....	ظهریاریابی	۲۸.....	۲) بدیع
۴۶.....	غزل	۲۸.....	۱-۲) آرایه‌های لفظی بدیع
۶۷.....	مثنوی	۲۸.....	۱-۱-۲) سجع
۶۷.....	نامه رستم فرخزاد به برادر	۲۸.....	۲-۱-۲) جناس یا تجنیس
۷۰.....	نامه ششم ویس به رامین	۲۹.....	۳-۱-۲) واج آرایی یا نغمه حروف:
۷۲.....	فصل خزان و وفات لیلی	۳۰.....	۲-۲) آرایه‌های معنوی بدیع
۷۴.....	حکایت بوسعید مهنه	۳۰.....	۱-۲-۲) مراعات نظیر یا تناسب
۷۵.....	چهره ابلیس		

۱۰۷..... نسیم شمال	۷۵..... حکایت دختر حاتم در روزگار پیغمبر (ص)
۱۰۹..... شعر نو یا نیمایی	۷۶..... عیادت کر از همسایه
۱۱۰..... شعر مثنوی یا سپید	۷۷..... عقاب
۱۱۲..... آی آدمها	۸۱..... بازگشت
۱۱۴..... زمستان	۸۳..... قطعه
۱۱۶..... لحظه دیدار	۸۳..... پند زمانه
۱۱۶..... غزل (۳)	۸۳..... سرای سپنج
۱۱۸..... شب تنهایی خوب	۸۴..... عز و بزرگی
۱۱۹..... در گلستانه	۸۴..... دیر ماندن
۱۲۰..... آفتاب میشود	۸۴..... مناظره چنار و کلو
۱۲۲..... باد ما را با خود خواهد برد	۸۴..... طنز به قامت بلند
۱۳۳..... کوچه	۸۵..... آن کس که بداند
۱۳۶..... در آمد	۸۵..... مادر
۱۲۷..... غزل برای گل آفتابگردان	۸۵..... درس استاد
۱۲۸..... دیدار	۸۶..... قطعه سنگ مزار پروین
۱۲۹..... نامه‌ها را که سزاست	۸۷..... ترکیب‌بند و ترجیع‌بند
۱۲۹..... سنگ‌تراشی	۸۸..... شرح پریشانی
۱۳۰..... حسرت همیشگی	۸۹..... ز باغ ای باغبان
۱۳۱..... شعر سپید	۹۱..... رباعی
۱۳۱..... مرگ «نازلی»	۹۲..... رباعیها
۱۳۲..... افق روشن	۹۶..... دوبیتی
۱۳۳..... بر سرمای درون	۱۰۰..... چهارپاره
۱۳۶..... نثر پارسی	۱۰۰..... بیگانه
۱۳۸..... نثر	۱۰۱..... زهر شیرین
۱۴۴..... کتیبه داربوش کبیر	۱۰۳..... مسقط
۱۴۴..... اوستا	۱۰۴..... خیزید و خز آرید
۱۴۵..... مینوی خرد	۱۰۴..... تا کی به تمنای تو
۱۴۶..... پادشاهی ضحاک تازی	۱۰۶..... مستزاد
۱۴۹..... در مهمان کردن	۱۰۷..... ملک‌الشعرای بهار
۱۵۰..... ذکر حکایت افشین و خلاص یافتن بودکلف از وی	

به نام دوست

پیش‌گفتار

آب دریا را اگر نتوان کشید هم به قدر تشنگی باید چشید

بیت بالا شاید بتواند بیان‌کننده حکایت رابطه ادبیات و اکثر ما امروزی‌ها! و شاید اغلب دانشجویان رشته‌های غیرعلوم انسانی، که باید در دانشگاه سه واحد «فارسی عمومی» بگذرانند، باشد. ادبیات باغی نامحدود و دریایی بی‌کران است. هرچند گرفتاری‌های روزمره زندگی فرصت گشت و گذار در این دریا یا باغ را از ما گرفته، اما گاهی گشتی در آن باغ و نشستی بر این ساحل می‌تواند اوامشی بر چند اندک و موقتی در انسان مضطرب و عجول امروز ایجاد کند. از این رو کتاب حاضر بیشتر در حکم پنجره‌ای به باغ است و با سکونت یا زندگی در باغ تفاوت دارد. انتظار آن است تا مطالب این کتاب مقدمه‌آشنایی دانشجویان با دنیای بی‌کران ادبیات که دنیایی سرشار از مهر، صلح و انسانیت است، باشد. تألیف کتاب حاضر، حاصل تدریس چندین ساله فارسی عمومی در مراکز و دانشگاه‌های مختلف و اطلاع از تمایل دانشجویان به مباحث مختلف ادبیات بود. آن تجربه و این اطلاع، ما را بر آن داشت تا کتابی که برآورنده نیازها و تمایلات دانشجویان باشد، گردآوریم. امید است که دانشجویان گرامی با مطالعه این کتاب و آشنایی با اندیشه‌ها، شیوه زندگی و سبک‌های شاعران و نویسندگان زبان فارسی، شعله علاقه‌شان به زبان ملی و کهن پارسی برافروخته‌تر گردد، بتوانند ادبیات فارسی را راحت‌تر بخوانند و زبان فارسی را درست‌تر بنویسند و هم این دانش و مهارت، موجب ارتقای سطح تفکر و رفتار آنان گردد. از آنجا که کتاب برای دانشجویان غیر رشته ادبیات فارسی نوشته شده، سعی‌مان بر آن بوده مطالبی را انتخاب کنیم که برای

دانشجویان مفیدتر و جذاب‌تر باشد. به همین سبب به بعضی مطالب مفصل‌تر و به برخی دیگر گذرا پرداخته شد تا خواننده لذت ببرد و ملول نگردد. برای دستیابی به مقصودهای بالا، کتاب را به چهار فصل تقسیم کرده‌ایم:

فصل اول شامل کلیات است. در این فصل ابتدا مختصری در مورد چستی ادبیات و کاربرد آن برای دانشجویان در دنیای امروز سخن گفته، سپس در مورد سبک‌های مختلفی که از آغاز تا دوره معاصر، در شعر فارسی رواج داشته، به اختصار بحث کرده‌ایم. آنگاه به بلاغت پرداخته‌ایم. از مباحث بلاغت که شامل سه موضوع معانی، بیان و بدیع می‌شود، تنها موارد مهم و کاربردی‌تر ذکر شد. بنابراین از دانش «معانی» چشم‌پوشی شد. به همه مباحث علم بیان گذرا اشاره کرده‌ایم. از علم بدیع هم به موارد عمومی‌تر و رایج‌تر مانند جناس، سجع، تلمیح، تناسب و... پرداخته شد، زیرا این آرایه‌ها در ادبیات فارسی کاربرد و سامد بالایی دارند و آشنایی با آنها می‌تواند در درک بهتر شعر فارسی و لذت بردن بیشتر از شعر شاعران معروف ادبیات فارسی مانند مولوی، سعدی، حافظ و... به دانشجویان کمک کند.

فصل دوم به شعر اختصاص یافته است. ترتیب مطالب این فصل بر اساس مهمترین قالب‌های شعر فارسی و همچنین ترتیب زمانی، یعنی از گذشته تا امروز، بوده است. قبل از ذکر نمونه‌های شعری، ابتدا تعریفی مختصر از هر قالب شعری، ویژگی‌های آن و سرایندگان معروفش ارائه داده و سپس از هر قالبی چند نمونه مهم و معروف‌تر نقل کرده‌ایم تا دانشجویان بهتر و ملموس‌تر با محتوا، زبان، شکل و دیگر خصوصیات آن قالب خاص آشنا شوند. در این بخش تقریباً همه قالب‌های مهم شعر فارسی، از قصیده و غزل گرفته تا شعر آزاد بررسی شده‌اند، مگر چند قالب مانند بحر طویل و... که بیشتر حالت تفتنی و تصنعی داشتند و ذکر آنها چندان فایده‌ای برای دانشجویان نداشت.

فصل سوم به نثر فارسی اختصاص دارد. در ابتدا به تعریف نثر و تقسیم‌بندی انواع آن، از گذشته تا دوره معاصر، در ادبیات فارسی پرداخته، سپس از هر نوع و دوره‌ای نمونه‌ها و مثال‌هایی آورده‌ایم. برخلاف اکثر کتاب‌های فارسی عمومی، ما نمونه‌های نثر فارسی را تنها از آغاز قرن سوم هجری به بعد نیاورده، بلکه از ایران پیش از اسلام هم

نمونه نثرهایی از متن اوستا و برخی کتیبه‌های هخامنشی نقل کرده‌ایم. تفاوت دیگر فصل نثر این کتاب با قسمت نثر اکثر کتاب‌های فارسی عمومی، آن است که در آن به مبحث داستان کوتاه و رمان با تفصیل بیشتری پرداخته شده و مثال‌های کاملی از داستان کوتاه درج شده است. چون این نوع ادبی امروزه طرفداران زیادی دارد، چند نمونه از داستان‌های کوتاه و معروف فارسی را مثال آوردیم. آموزش نحوه خواندن و تجزیه و تحلیل این داستانها می‌تواند موجب علاقه عمیق دانشجویان به مباحث داستان کوتاه و رمان گردد.

مطالب نگارش و ویرایش فصل پنجم کتاب را تشکیل می‌دهد. در بخش نگارش سه مبحث نامه‌اداری، گزارش‌نویسی و مقاله‌نویسی، و در قسمت ویرایش، ویرایش زبانی و فنی بررسی شده است. علت انتخاب سه موضوع نخست برای نگارش، آن بود که به نظرمان این موضوعات در طول دوران تحصیل و بعد از آن، برای دانشجویان کاربرد بیشتری دارد. به عنوان مثال ممکن است در طول تحصیل، استاد از آنها گزارش یا تحقیقی در باره موضوع خاصی بخواهد یا در آینده گاهی به نوشتن نامه برای اداره، بانک، شرکت و... نیاز پیدا کنند. بنابراین سعی شد ابتدا اصول و قواعد هر یک از سه موضوع بالا، خلاصه‌وار ذکر شود، سپس الگوهایی از هر کدام ذکر کردیم. آشنایی با مقاله‌نویسی هم علاوه بر اینکه در طول تحصیل کارشناسی برای انجام تحقیق‌ها مفید است. در صورت صعود دانشجویان به دوره تحصیلات تکلیمی، برایشان کاربرد بیشتری خواهد داشت. از این رو مراحل نگارش مقاله علمی-پژوهشی را از اولین گام-ها، یعنی انتخاب موضوع، نحوه گردآوری اطلاعات، فیش برداری و... تا مرتب سازی جزای مقاله مانند برگه رویه، عنوان، چکیده، مقدمه و... جزء به جزء شرح دادیم. از آنجا که دانشجویان فنی مقالات خود را اغلب در مجله‌های تحت مؤسسه ISI چاپ می‌کنند، در پایان این بخش، به این موضوع اشاره‌ای شد. به باورمان، مطالب ویرایش هم می‌تواند از مباحث مفید برای دانشجویان باشد. آشنایی با اصول ویرایش می‌تواند دانش زبانی و در نتیجه مهارت درست‌نویسی دانشجویان را افزایش دهد. به این سبب در این بخش، با ذکر نمونه‌هایی از خطاهای رایج در زبان فارسی، سعی کرده‌ایم دانشجویان با

این خطاها آشنا شوند و از کاربرد آنها در نوشته یا سخن خود دوری کنند. چون سعی - مان آن بوده مطالب کاربردی‌تر و ضروری‌تر بیان شود. از مباحث مختلف ویرایش فنی به مباحث نشانه‌گذاری، دستور خط فارسی و برخی موارد املائی اکتفا شد. از انواع ویرایش نیز، تنها به ویرایش زبانی و برخی از مهمترین خطاهایی که در کاربرد فعل، حروف، واژه‌ها و... رخ می‌دهد اشاره‌هایی رفت. بنابراین دوستانی که به مباحث ویرایش علاقه دارند می‌توانند به «منابع بیشتر برای مطالعه» که در پایان این فصل آمده است، مراجعه کنند.

کتاب حاضر به یقین از خطاها بر کنار نیست و کاستی‌هایی دارد. نویسندگان خوشحال خواهند شد اگر خوانندگان ایرادها و انتقادهای خود را از طریق موسسه انتشاراتی سخن یا ایمیل (mortezaghasemi59@gmail.com) به اطلاع آنها برسانند تا در چاپ‌های بعدی، آنها را رفع و اصلاح کنند. از جناب آقای علمی، مدیر محترم انتشارات سخن، که با روی باز و سعه صدر موجبات تألیف کتاب را ممکن ساختند، صمیمانه تشکر می‌نماییم. امید است کتاب حاضر اندک کمکی باشد در راه علاقه‌مند ساختن فرزندان ایران کهن به ادبیات فخر و فاخرشان.

و توفیق از اوست

مؤلفان

تابستان ۱۴۰۰